

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РЕТРОРОМАНАХ АНДРІЯ КОКОТЮХИ ІЗ ЦИКЛУ «ВИГНАНЕЦЬ»

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (48)

УДК 811.161.2'373.2 423

DOI:10.24144/2663-6840/2022.2(48).121–127.

Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в ретророманах Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець»; кількість бібліографічних джерел – 11; мова українська.

Анотація. У сучасному мовознавстві ще недостатньо вивчено потенційні можливості літературно-художніх антропонімів прозових текстів відомих авторів. Тому вивчення власного імені героя потребує особливої уваги, а його ґрунтовний аналіз відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Мета нашої статті – дослідження літературно-художніх антропонімів, що функціонують у ретророманах Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець». Наше завдання – виявити всі літературно-художні антропоніми, з'ясувати їхнє енциклопедичне та смислове навантаження, звернути увагу на мотиви виникнення прізвиськ, визначити роль онімів у творчому задумі автора.

Детальний аналіз літературно-художніх антропонімів ретророманів Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець» дозволив виявити індивідуально-стильові особливості творення власних назв персонажів й окреслити інтегральні та диференційні тенденції в розвитку літературно-художньої антропонімії.

Доведено, що всі літературно-художні антропоніми наділені значним характеристичним потенціалом. Зафіксовано цілу низку інформаційно-оцінних літературно-художніх антропонімів, серед яких виділяються найменування, що характеризують персонажа за зовнішніми ознаками (вадами, виглядом, розумовими здібностями), за родом діяльності, за манерою поведінки (мовлення). Значну частину досліджених літературно-художніх антропонімів становлять назви відтопонімного та відантропонімного походження.

Подається опис найменувань літературних героїв, визначається їх функційно-стилістичне навантаження, виражальні можливості, роль у створенні образів. Розкрито етимологічне значення (внутрішню форму) літературно-художніх антропонімів, їх смислові та емоційні наповнення, що характеризують персонажа за різними ознаками. На вибір імені героя великий вплив має передовсім авторський задум. Джерелом творення літературно-художніх антропонімів А. Кокотюхи є традиційна українська антропонімія.

Літературно-художні антропоніми із серії «Вигнанець» цікаві своїм наповненням. Серед величезної кількості назв персонажів виділяються реальні та авторські утворення. Їх роль у тексті величезна: працюють на образ, на ідею, вказують на авторські уподобання.

Ключові слова: апелятив, літературно-художній антропонім, ім'я, вигнанець, А. Кокотюха, характеристичний заряд.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом художнього тексту є власне ім'я персонажа, якому відводиться особлива роль у реалізації творчого задуму письменника. Літературно-художні антропоніми семантично наповнені, оскільки, крім номінативної, доповнені характеристичною функцією. Письменник паралельно створює ім'я й образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного. «При цьому чим менше авторського тексту відводиться образу, тим більшу роль у його створенні відіграє ім'я» [Карпенко 2008, с. 217].

У сучасному мовознавстві ще недостатньо вивчено потенційні можливості літературно-художніх антропонімів прозових текстів відомих авторів. Тому вивчення власного імені героя потребує особливої уваги, а його ґрунтовний аналіз відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Детальний комплексний аналіз літературно-художніх антропонімів ретророманів Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець» дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості творення власних назв персонажів й окреслити інтегральні та диференційні тенденції в розвитку літературно-

художньої антропонімії, зумовлені естетичними та іншими екстралінгвальними чинниками.

Аналіз досліджень. Українські літературно-художні антропоніми все частіше стають предметом вивчення. Загальнотеоретичні питання досліджували Ю. Карпенко, М. Карпенко, Л. Белей, М. Торчинський, Н. Колесник та ін. Дослідження функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів творів українських письменників відобразилися в дисертаційних роботах та величезній кількості наукових статей (Е. Боева, Н. Бербер, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Л. Кричун, О. Климчук, М. Максимюк, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздра, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.).

Власні назви героїв із романів Андрія Кокотюхи уже були предметом нашого зацікавлення. Ми дослідили функціонування літературно-художніх антропонімів із роману «Червоний», трилогії про УПА («Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч»), серії ретродетективів про Львів, а також звернули увагу на роль барволексем у заголовках романів про УПА. Літературно-художні антропоніми А. Кокотюхи цікаві своїм наповненням, працюють на створення образу, на ідею, на сюжет.

Метою нашої статті є дослідження літературно-художніх антропонімів, що функціонують у ретророманах Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець», наше **завдання** – виявити всі літературно-художні антропоніми, з'ясувати їхнє енциклопедичне та смислове навантаження, звернути увагу на мотиви виникнення прізвиськ, визначити роль онімів у творчому задумі автора.

Методи та методика. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потребує системного підходу і використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення, дозволяє виявити, систематизувати й проаналізувати власні назви. Функційне навантаження літературно-художніх антропонімів визначено методом контекстуального аналізу. Дистрибутивний аналіз допомагає виявити приховану оцінну інформацію в семантичній структурі онімів, а також дослідити використання узуальних і оказіональних одиниць авторського ономастикону. Стилiстично-контекстологічний підхід дає змогу встановити емоційно-експресивний зміст онімів як складника художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Ретроромани Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець» відображають події початку ХХ століття, як і детективи із циклу львівських романів. Схожі вони також тим, що пов'язані між собою не наскрізним сюжетом, а одним героєм. Є ще одна схожість: герой львівського циклу Климентій Кошовий [див. Вегеш 2021] і герой «Вигнанця» Платон Чечель – київські слідчі, але через низку обставин змушені кочувати, вони вигнанці.

До циклу «Вигнанець» входить п'ять романів: «Вигнанець і чорна вдова», «Вигнанець і навчена відьма», «Вигнанець і перевертень», «Вигнанець і грішниця», «Вигнанець і шляхетна полонянка». Події відбуваються в різних містах України на початку ХХ століття. Кожний із романів привертає увагу вже своєю назвою, де на першому місці слово *вигнанець*. «Вигнанець – той, кого вигнано, вислано кудись із певної місцевості, території» [ВТССУМ 2005, с. 130]. Апелятивна назва *вигнанець* стає головною в романах.

Платон Чечель – головний герой «Вигнанця». Молодий київський слідчий розкриває серію жорстоких убивств, але за відмову визнати маніяком іншу особу, а не наближену до царя, він втрачає все і стає вигнанцем. Після викриття злодіянь Полінки Урусової та низки інших сам Платон скаже: «...вигнання – моя доля» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 299]. На запитання баронеси Марії фон Шлессер, куди поїде, відповів: «Світ за очі. ... У вигнання» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 300].

Літературно-художній антропонім **Платон Чечель** має інформаційний заряд. Ім'я Платон грецького походження, тлумачиться як 'широкий', 'широкоплечий', 'здоровий' [Трійняк 2005, с. 299]. Так, герой молодий, здоровий, та й з плечима все добре. Але автор трохи інакше подає тлумачення. Нікола Садовський говорить: «Ми з вами в чомусь

схожі. – Садовський посміхнувся. – Ви так само маєте грецьке ім'я. Буквально воно означає широкі плечі. – Знаю. Цікавився. – У широкому сенсі – той, хто не боїться йти проти течії» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 37]. Так склалися обставини, що Чечелю приходилося «йти проти течії». Тому доантропонімне значення імені розкривається. Фон Шлессер називає його київською знаменитістю. І. Захарченко прямо заявляє: «Ви, Чечелю, у своїй справі найкращий із тих про кого я чув і кого я знаю» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 15]. Автор зазначає: «...Чечель ішов проти здорового глузду. З ним таке часто траплялося. Особливо – два останні роки, коли доля зробила вигнанцем» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 24]. Кругляк називає Чечеля мандрівним лицарем: «Ви живете у вигнанні... У вас нема свого дому, ви не вільні завести родину. Вас не хоче бачити у своїй вотчині жоден поліцмейстер, бо ви неблагонадійний. ...Нікому не може подобатися бути вигнанцем на своїй землі» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 38–39]. А. Кокотюха пише: «Платон світу ще не бачив. Його світ – світ вигнанця, неприкаяного, приреченого на постійні мандри з місця на місце, – обмежувався українськими губерніями» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 208]. Відчувається зв'язок з Агасфером – персонажем християнської легенди, де герой блукає по світах. Образ вічного блукальця був улюбленим для багатьох письменників. Серед сучасних українських письменників його використовували Ю. Андрухович, М. Дочинець та ін. («За чотири роки мандрівного життя, ночуючи весь час під випадковими дахами й на чужих ліжках, Платон Чечель неабияк втомився. Спершу, коли довелося поспіхом залишити Київ далі від гріха, думав: ненадовго. Ні, він не тішив себе ілюзіями. Його зробили небажаною персоною. Тісне спілкування з вигнанцем було небезпечним для візаві. ...Тож покарання для такого – ганяти з місця на місце, тримати під дамокловим мечем, нехай щодня озирється і не знає спокою» [Кокотюха ВП 2020, с. 41–42]. «Чечель узагалі дивувався, як йому вдалося тримати автомобіль на ходу весь час, від коли з чужої волі зробився мандрівним лицарем» [Кокотюха ВГ 2020, с. 69]). Дарині Ільницькій Платон скаже: «Мене одного разу охрестили мандрівним лицарем. ...До речі, не знаю, як щодо лицарства. Мандрів у моєму не такому вже далекому минулому вистачало. Сім років неприкаяного життя. Заборона жити в губернських містах. Дамоклів меч арешту, щойно Охоронне відділення вирішить, що я загулявся на волі» [Кокотюха ВШП 2021, с. 193].

Прізвисько Чечель утворилося семантичним способом від апелятива *чечель*, *чечіль* – назва птаха; має значення 'балакуча людина, пліткар', або від російського апелятива *чичель* – 'гола людина, бідняк' [Габорак 2019, с. 530]. У тексті знаходимо цьому підтвердження: «Йому, вигнанцеві, до подібного вже два роки як було не зватися. Щоразу почувався голим, отже – беззахисним, хоч при нагоді міг за себе постояти. Та Платон прагнув по можливості уникати подібних нагод. Тому неpubлічність стала його другою натурою» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 34].

«До відчуття, що стоїть перед купою народу голий, додалося зовсім незвичне й цілком неприйнятне ототожнення себе з провінційним актором» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 44]. «Чечель пишався походженням – нащадок полковника Ніжинського козацького полку. Бунтівного, до речі. Мазепинець, хоч як крути» [Кокотюха ВГ 2020, с. 36]. Для Марка Чечель – фараон («Бог послав фараона» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 135]).

У надзвичайно складних ситуаціях опиняється Чечель, але йому щастить, тому Захарченко каже: «Але ти, синку, – він знову заговорив фамільярно, – навіть зараз маєш мадам Фортуну за коханку» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 8]. Дуже часто доводилося Чечелю маскуватися, видавати себе за інших, щоб розкрити ситуацію. Тому Чечель стає вбивцею Пташкою (ВП), рядовим Харитоном Селюком (ВГ) (Харитон – ‘який дарує милості’, ‘щедрий’, ‘благодатний’, ‘любов’, ‘чарівність’, ‘краса’ [Трійняк 2005, с. 398]), унтер-офіцером Ігорем Хомутовим (Ігор – ‘охоронець, захисник’ [Трійняк 2005, с. 147]). Усі імена в тексті розкривають своє первісне значення, вказують на риси характеру героя: Харитон Селюк – щедрий селюк (простий), Ігор Хомутов – захисник з хомутом, натяк на несправжність, невідповідність назви, личину.

Усі літературно-художні антропоніми наділені значним характеристичним потенціалом, «що наявний у доантропонімійній семантиці іменувань. ... Завдяки відомій умовності письменники дозволяють собі нехтувати канонами реальної антропонімії й можуть ставити у пряму залежність вибір того чи іншого іменування персонажа до особливостей його характеру» [Белей 1995, с. 76].

У романах циклу «Вигнанець» майже всі літературно-художні антропоніми характеризують героїв за якимись ознаками. Деякі з них спробуємо описати. Садовський представляється Чечелю як Нікола, хоч хрестили його Миколою: «Проте в офіційних документах значуся Ніколою. Так нарекли батьки. Им'я грецьке, у нас не аж так часто трапляється. Тим не менше пишеться, як звучить, – Ні-ко-ла. До речі, означає переможець. – Або воїн, – підхопив Платон» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 32]. Нікола Самсонович Садовський, Нікі, за словами Чечеля, є зброєносцем у барона. Марко про нього каже: «Лакей, якого підібрали на вулиці, пес, який лизав хазяйську руку» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 156]. «Байстрюк, але спадкоємець» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 263].

Барон Альфред Вільгельмович фон Шлессер, Альфі (для Марії), старий пеньок (Альфред про себе). Діти барона: алкоголік Василь (Базиль) («Я частіше називаю його Базилем, на німецький копил» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 51]), лесбійка Варвара, яку у світських колах називають Сапфо за любов до жінок, анархіст Марко (Маркус) – бур'ян, паршива вівця (для Варвари та Василя), Панич (для двірника). Відчувається преклоніння перед запозиченими іменами, що вказує на бажання виділитися серед інших.

Молода дружина барона Марія – **чорна вдова**. Апелятивна назва **чорна вдова** стає найменуван-

ням героїні не просто так: «Так у народі називають дружин, чії чоловіки довго не живуть після шлюбу. Таку репутацію має й Марія» [Кокотюха, ВЧВ 2019, с. 53]; «Марія фон Шлессер, тридцять п'ять років, заміжня втретє. До шлюбу з бароном мала репутацію чорної вдови» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 84]; «Чорна вдова, – мовив Платон, – Так вас охрестили. Ходять чутки: ви прямо причетні до смерті двох попередніх чоловіків, після чого успадкували їхні статки. З кожним мали відчутну різницю в віці. Чоловіки годилися вам у батьки. Як, до речі, нинішній» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 91]). Марко називає Марію буржуазною п'явкою.

Ми зафіксували цілу низку інформаційно-оцінних літературно-художніх антропонімів, серед яких виділяються найменування, що характеризують персонажа за зовнішніми ознаками (вадами, виглядом, розумовими здібностями):

Митя **Більмо** («Білявий такий, з більмом на лівому оці. Його так і називають – Митя Більмо. Один із підручників Апаша» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 167]; «Його можна було б назвати аристократом, аби не золотий зуб у роті, неакуратно, немайстрово зроблений. І кругла біла пляма на лівій зіниці» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 183]);

Гриць **Вовк** («У нього вада від природи, вовча паща називається. Це коли піднебіння розщеплене, – кивнув Платон. – Яскрава особлива прикмета» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 175]);

Спиридон **Кислий** («...слідчий дізнавач Спиридон Кислий. Прізвище відповідало зовнішності. Худий цибатий чоловік, чий вік неможливо було визначити на око, завжди, скільки разів перетинався з ним по службі, зустрічав Чечеля кислим виразом обличчя» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 236]);

коротун Панас Пилипович **Кругляк** («...Чечель побачив невисокого, зовсім круглого чоловіка з дбайливо зализаним набік пробором. Він віддалено нагадував гоголівського Івана Никифоровича, особливо формою голови: рідька хвостиком догори. Ця «рідька» сиділа на дуже короткій, майже непомітній шиї. Пухке приязне обличчя пашіло здоров'ям та енергією, якої товстуни зазвичай не мають» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 35–36]);

Дундукевич Ілько Михайлович («...чоловік, який довго тряс Платонову руку, нагадав йому Івана Івановича. Високий, вищий від Кругляка на голову. Радше худорлявий, аніж худий» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 80]). Саме Дундукевич «заради власної вигоди схвалив план...виставити повіт...недалеким забобонним бидлом» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 298]. Не таким уже й дундуком (дундук – ‘про тупу, неповоротку людину’ [ВТССУМ 2005, с. 331]) виявився чиновник.

Мотрона Пилипівна Половецька («Мотрона Пилипівна на перший погляд могла здатися тлустою, незграбною. Природа наділила жінку широкою костю, від того мала вигляд поважний, владний, навіть монотонний. Витесана з каменю скіфська баба, ось що одразу напрошувалося. Вона була тонкою й грубою водночас. Красива і сильна. Непідвладна часу. Непохитна й ставна, неначе при-

бережна скеля» [Кокотюха ВГ 2020, с. 73]). Ім'я героїні розкривається: Мотрона – ‘поважна заміжня жінка’ [Трійняк 2005, с. 242]. Йдеться ‘про старшу віком жінку, що користується загальною повагою’ [ВТССУМ 2005, с. 652]. Про поважність героїні говорять і те, що вона не заходила, а «заносила себе».

Чечіль назвав незнайомого **Щіткою** за наїжаченим на голові волоссям, чоловік у картатому піджаку вийшов **Картатим** («...я зміг зі свого укриття розгледіти Щітку – його настовбурчене волосся ні з чим більше не сплутаєш. Поруч стояв Картатий, у тому самому піджаку» [Кокотюха ВГ 2020, с. 147]).

Найкolorитнішу групу особових найменувань становлять прізвиська, що вказують на **ремесло, професію, рід діяльності**:

У бандита **Апаши** прізвисько від апелювання *апаши* – кишеньковий револьвер. За словником знаходимо, що *апаши* – ‘У Франції людина, що належить до декласованих елементів; хуліган, злодій’ [ВТССУМ 2005, с. 36]. («Тепер ближче до Апаши. Народився десь на таврійському хуторі. Сава Петров Бережний, так його охрестили. Виріс в Одесі, почав із контрабандистами. Прізвисько привіз з Франції, втік туди від шибениці років десять тому. Там познайомився зі справжніми місцевими апашиами, роздобув зброю такої марки» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 172]). Маємо поєднання виду зброї та ремесла.

Сажотрус – злодій, що проникає через димоходи («*Легенда. Король ведмежатників. Такої категорії, яку навіть вищою не назвеш. ...Пролізе всюди, де є димокід. Куди завгодно, де топлять пічки. Навіть, якщо труба горить, Сажотруса вогонь не зупинить. Як він то робить – навіть Апаши не відає. Замки для Сажотруса – трьох видів. Одні одразу відмикає, другі – за десять хвилин, треті – півгодини треба*» [Кокотюха ВЧВ 2019, с. 260]).

Картярі Ніл Попович на прізвисько **Жир** та Мендель Лівшиць на прізвисько **Піаніст**. Самі герої пояснюють звідки такі прізвиська. Жир каже Піаністу: «Недарма вас охрестили Піаністом. Ваші знамениті пальці частенько грають на картах фальшиві мелодії». Піаніст відповідає: «Мене ж називають піаністом із поваги до професії. Так іменують віртуозів, месье Жир» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 5]. Піаніст: «Жир мовою картярів означає хрест. Ваша улюблена масть. Важко пояснити, чому вам так пре карта, коли саме вона випадає козирем. Може тому, що, коли здаєте ви, у вас на руках хреста лишається найбільше» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 5]. Носіями таких прізвиськ є декласовані елементи, тому можемо їх зарахувати до соціально значущих літературно-художніх антропонімів.

Чобіт завжди в чоботях, він працює на бійні, де є можливість зі шкіри тварин мати взуття («*Чому – Чобіт? – Бо прізвище. Харитон Чобіт, служить при економії на бійні. – Засторога живодера така важлива для мужиків? – Я не поясню. Той Чобіт прижився в Палажки Шимченко*» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 137]). Платон назве його Всюдисущим Чоботом («*А потім на Чечеля скакнув Харитон, у самому спідньому, але ба – у чоботях: не знати, як*

і коли встиг скочити в них» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 238]).

У романі «Вигнанець і перевертень» перевертнів буде багато: Серафима Мілкус (Олександра Лихоліт), Едвін Мілкус (Монте-Крісто, Ілля Лихоліт), Мішель (Михайло Григоренко), лікар Лавров Семен Миколайович («*Насправді Лівшиць, Шимон Мосейович. З вихрестів, самі розумієте*» [Кокотюха ВП 2020, с. 79–80]), Мартин Носок (Степан Харитонов), Петро Шабанов (Пітер, Адоніс (красива зовнішність)). Персонажі пристосовуються до часу, обставин, простору, до інших героїв, тому маскуються.

Прозора етимологія прізвища **Дуров** («*Тебе, братець Дуров, не вчислять. Ти... Ми з тобою більше місяця, вважай, усіх дуримо*» [Кокотюха ВГ 2020, с. 10]).

Один із співмешканців Юлії Половецької мав прізвисько **Артист** («*Міняв личини. Міг бути офіцером, чиновником, приват-доцентом, містянином*» [Кокотюха ВГ 2020, с. 107]). Називав себе Генріхом, хоча був Григорієм.

Той, хто стріляв, був названий **Стрільцем** («*Хай буде Стрільцем для зручності*» [Кокотюха ВГ 2020, с. 175]).

Проаналізовані прізвиська є вагомим мовно-стилістичним засобом моральної оцінки персонажів. Такі інформаційно-оцінні літературно-художні антропоніми А. Кокотюха добирає для конкретного персонажа, «щоб опосередковано увиразнити суттєву рису характеру і дати їй оцінку. Такий підхід хоч і ускладнив процедуру номінації персонажів, проте створив практично необмежені можливості творчого пошуку мовно-стилістичних засобів для характеристичної оцінки» [Белєй 1995, с. 78–79].

Серед літературно-художніх антропонімів є такі, що утворені від топонімів, назв населених пунктів:

Степан Соколовський, Степанида Соколовська, Олеся Соколовська (від назви маєтку в **Соколівці**).

Головна героїня роману «Вигнанець і навчена відьма» – **Олеся Соколовська**. Олеся – сильна натура, її ім'я ('захисниця людей, мужня' [Трійняк 2005, с. 261]) спрацьовує в тексті («*Косу клала вінчочком, і виглядало – господиня вирішила вийти до ворогів, озброєна тим, чим наділила природа: дівочою красою, помноженою на шляхетність роду*» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 151]). Їй вдалося зупинити шалений натовп селян («*Вона ж, сильно кульгаючи, посунула на селян, виставивши вперед руки. Це прискорило втечу...*» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 159]). Тут навіть спрацьовує ім'я по батькові – Степанівна (Степан – ‘вінок’ [Трійняк 2005, с. 348]). Виходить: воїн у вінку, завітчаний воїн. Крім власної назви, героїня має цілу низку апелювативних називань: кривенька качечка («*Народилася дівка кривенькою на ліву ногу*» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 83]), сирітка-калічка (залишилася без батьків), навчена відьма («*...та, яку називають навченою відьмою, нічого лихого сусідам не зробила і зробити не могла*» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 118]; «*Нехай дівчина ходила*

вчитися на хутір до баби Прокопихи, яку тут вважають відьмою...» [Кокотюха ВНВ 2019, с. 119]).

Літературно-художній антропоніми за манерою поводитися, говорити:

Манька **Ромашка** («...така собі Марія Сободаш. ...її знали як Маньку Ромашику. Знаєте, до речі, чому таке прізвище? ...Вона постійно питала клієнтів, люблять вони її чи не люблять. Ворожіння на ромашці, дитяча забавка» [Кокотюха ВП 2020, с. 56]);

двірник Степан Лимаренко **Гривеник** («Гривеник. Так його називали» [Кокотюха ВГ 2020, с. 190]; «Якщо за гривеник розіб'ється об землю, покажи рубль – справжній амбарний замок на рота почепить» [Кокотюха ВГ 2020, с. 203]);

Найманий вбивця **Пташка** «літає, де захоче», коли фотографував вбитих людей, говорив: «увага, зараз звідси вилетить пташка». «Звідси й прізвище» [Кокотюха ВП 2020, с. 14].

Велику групу становлять літературно-художні антропоніми, що утворилися від прізвища чи імені героя:

Барбос («Григорій Кобелев, прізвище Барбос. ...Прізвище, самі розумієте, пішло від прізвища, – мовив Чечель. Його ще іноді Барбоскою дразнять...») [Кокотюха ВГ 2020, с. 52]). Апелятиви *кобель* і *барбос* походять від назв собак, які іноді вживаються як лайливі слова.

Гаврило Логінов відгукувався тільки на **Гавриїла**, тому Юлія Половецька називала його **Архангелом** («Я називала так Логінова. Від імені Гавриїл. ...Архангел Гавриїл, ніколи не чули? Вісник смерті» [Кокотюха ВГ 2020, с. 98]). Прикметно, що саме Гавриїл був винуватим у смерті Юлії.

Юлія **Половецька**, утриманка шахрая Гавриїла Логінова, «молода та рання, встигла як на свої роки пройти Крим та Рим» [с. 173 ВГ]. Інформаційний заряд закладений у прізвищі: *половці* – «тюркський кочовий народ» [ВТССУМ 2005, с. 1036]. Натяк на кочове життя героїні: від одного утриманця до іншого. Саму Юлію називали блудницею, грішницею.

Бандит **Ваня Білий** – пан Новіков («А відколи це, Жоржжю, для тебе Ваня Білий – пан Новіков? ...Не запишеться ж пан Іван Данилович Новіков у книзі Ванею Білим, – розвів руками служака» [Кокотюха ВГ 2020, с. 272]; «...зв'язкова ланка між вами та Білим, вашим давнім білявим полюбовником» [Кокотюха ВГ 2020, с. 280]).

Більшовик **Мотя, Матвій Матюхін** має ім'я і прізвище одного значення – «дарунок бога» [Трійняк 2005, с. 220]. На початку роману «Вигнанець і шляхетна полонянка» Матюхін стане таким подарунок: під час втечі вдало відстрілювався від білогвардійців «і тим самим Матвій несподівано врятував

усіх» [Кокотюха ВШП 2021, с. 46]. Літературно-художній антропонім Матвій Матюхін – поєднання українського імені з його розмовним російським варіантом уже у прізвищі.

Літературно-художній антропонім Ільницька **Дарина** Михайлівна належить панянці, яка втратила батьків і масток. Її прийняли в себе на хуторі Момоти. Те, що вона не селянка, Платон зрозумів зразу: «Тепер Платон бачив дівчину, тендітну, зовсім юну, котру не робило старшою просте сільське вбрання. А в тому, що донедавна дівчина одягалася інакше, Чечель не мав сумнівів. Надто часто й багато мав справи зі справжніми шляхетними пані й паннами» [Кокотюха ВШП 2021, с. 82]. Первісне значення імені героїні Дарина якраз на це натякає: «багата, маєтна» [Трійняк 2005, с. 101].

Автор знає характери, рід занять, фізичні та психічні особливості своїх персонажів, яких і називає відповідними іменами. «І в цій ситуації у справжнього письменника ім'я просто не може не бути пов'язаним з уже відомими рисами персонажа і завданнями твору» [Карпенко 2008, с. 210].

У романі «Вигнанець і шляхетна полонянка» події відбуваються в 1919 році на Катеринославщині. Тут перемішалися білогвардійці, більшовики, петлюрівці, місцеві вояки, тому ми зафіксували велику кількість не тільки українських онімів, але й російських. До російської антропосистеми зараховуємо такі літературно-художні антропоніми: Луконін, Веригін, Докучаєв, Артамонов, Болдирев, Панкратов, Інютін та ін. Історичні реальні постаті мають місце в романі, але вони хіба слугують для відтворення хронологічних подій, є своєрідним тлом: Денікін, Брусилов, Шкуро, Колос (Колосов). Серед українських найменувань – Галина (Галка, Галченя, Галина Василівна), Лесь, Смілянський, Сливкович, Григорій Рудь (Григорій Миронович, пан Гриць), Мотря і Свирид Момоти, Федір Нагорний. Серед отаманів виділяються батько Козуб, Дяк; згадуються Головний Отаман, Петлюра, батько Махно, отамани Зелений та Ангел.

Висновки. Як бачимо, літературно-художні антропоніми із серії «Вигнанець» наділені значним характеристичним потенціалом. Розкрито етимологічне значення (внутрішню форму) літературно-художніх антропонімів, їх смислові та емоційні наповнення, що характеризують персонажа за різними ознаками. На вибір імені героя великий вплив має передовсім авторський задум. Джерелом творення літературно-художніх антропонімів А. Кокотюхи є традиційна українська антропонімія. Серед значної кількості назв персонажів виділяються реальні та авторські утворення. Їх роль у тексті величезна: працюють на образ, на ідею, вказують на авторські уподобання.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в ретророманах про Львів Андрія Кокотюхи. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 19. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 168–175.

3. Габорак М.М. Прізвища Галицької Гуцульщини. *Етимологічний словник*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 584 с.
4. ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.; уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел). Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
6. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.

Джерела

1. Кокотюха А.А. ВЧВ Вигнанець і чорна вдова; обкл. О. Скворчинської. Харків: Віват, 2019. 304 с.
2. Кокотюха А.А. ВНВ Вигнанець і навчена відьма; обкл. О. Скворчинської. Харків: Віват, 2019. 304 с.
3. Кокотюха А.А. ВП Вигнанець і перевертень; обкл. О. Скворчинської. Харків: Віват, 2020. 304 с.
4. Кокотюха А.А. ВГ Вигнанець і грішниця; обкл. О. Скворчинської. Харків: Віват, 2020. 304 с.
5. Кокотюха А.А. ВШП Вигнанець і шляхетна полонянка; обкл. О. Скворчинської. Харків: Віват, 2021. 304 с.

References

1. Belei L.O. (1995) Funktsionalno-stylistychni mozhlyvosti ukrainskoi literaturno-khudozhnoi antroponimii XIX–XX st. [Functional and stylistic possibilities of Ukrainian literary and artistic anthroponymy of the 19th – 20th centuries]. Uzhhorod: Patent. 120 s. [in Ukrainian].
2. Vehesh A. (2021) Literaturno-khudozhni antroponimy v retroromanakh pro Lviv Andriia Kokotiukhy [Proper names of the literary heroes in retro-novels about Lviv by Andriy Kokotyukha]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vypusk 19. Tom 2. Uzhhorod: Vydavnychiy dim “Helvetyka”. S. 168–175 [in Ukrainian].
3. Haborak M.M. (2019) Prizvyshcha Halytskoi Hutsulshchyny [Surnames of the Galician Hutsul region]. *Etymolohichnyi slovnyk*. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 584 s. [in Ukrainian].
4. VTSSUM – Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.; uklad. i holov. red. V.T. Busel) (2005) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions; compiled and edited by V.T. Busel)]. Kyiv; Irpin: VTF “Perun”. 1728 s. [in Ukrainian].
5. Karpenko Yu.A. (2008) Spetsyfika imeni sobstvennoho v khudozhestvennoy literature [The specifics of the proper name in fiction]. *Literaturna onomastyka: zb. statei*. Odesa: Astroprynt. S. 205–220 [in Russian].
6. Triiniak I. I. Slovnyk ukrainskykh imen (2005) [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].

Sources

1. Kokotiukha A.A. (2019) Vyhnanets i chorna vdova [Exile and Black Widow]; obkl. O. Skvorchynskoi. Kharkiv: Vivat. 304 s. [in Ukrainian].
2. Kokotiukha A.A. (2019) Vyhnanets i navchena vidma [Exile and a trained witch]; obkl. O. Skvorchynskoi. Kharkiv: Vivat. 304 s. [in Ukrainian].
3. Kokotiukha A.A. (2020) Vyhnanets i pereverten [Exile and werewolf]; obkl. O. Skvorchynskoi. Kharkiv: Vivat. 304 s. [in Ukrainian].
4. Kokotiukha A.A. (2020) Vyhnanets i hrishnytsia [Exile and sinner]; obkl. O. Skvorchynskoi. Kharkiv: Vivat. 304 s. [in Ukrainian].
5. Kokotiukha A.A. (2021) Vyhnanets i shliakhetna polonianska [Exile and a noble captive]; obkl. O. Skvorchynskoi. Kharkiv: Vivat. 304 s. [in Ukrainian].

PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN ANDRIY KOKOTYUKHA'S RETRO-NOVELS FROM THE “EXILE” SERIES

Abstract. In modern linguistics, the potential of proper names of the literary heroes in prose texts by well-known authors is still insufficiently studied. Therefore the study of the hero's own name requires special attention, and its thorough analysis opens up opportunities for further generalizations in the field of relevant linguistic and stylistic issues.

The purpose of our article is to study the proper names of the literary heroes that function in Andriy Kokotyukha's retro-novels from the “Exile” series. Our task is to identify all proper names of the literary heroes, to find out their encyclopedic and semantic load, to pay attention to the motives of the nicknames formation, to determine the role of onyms in the creative idea of the author.

A detailed analysis of the proper names of the literary heroes of Andriy Kokotyukha's retro-novels from the “Exile” series revealed individual and stylistic peculiarities of creating characters' own names and outlined integral and differential tendencies in the development of literary anthroponymy.

It is proved that all proper names of the literary heroes have got a significant characteristic potential. A number of information-evaluative proper names of the literary heroes have been recorded, among which are the names that characterize the character by external features (defects, appearance, mental abilities); by type of activity, manner of behavior (speech). A significant part of the studied proper names of the literary heroes are names of toponymic and anthroponymic origin.

A description of the names of literary heroes is given, their functional and stylistic load, expressive possibilities, role in the creation of images are determined. The article also reveals the etymological meaning (internal form) of the proper names

of the literary heroes, their semantic and emotional content, which characterize the character on various grounds. The choice of the hero's name is greatly influenced primarily by the author's idea. The source of creation of A. Kokotyukha's proper names of the literary heroes is traditional Ukrainian anthroponymy.

Proper names of the literary heroes from the series "Exile" are interesting for their content. Among the huge number of names of characters stand out real and authorial formations. Their role in the text is huge: they work on the image, on the idea, point to the author's preferences.

Keywords: appellative, proper name of the literary hero, name, exile, A. Kokotyukha, characteristic charge.

© Вегеш А., 2022 р.

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>

Anastasia Vehesh – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>